

Πολιτισμική Γεωγραφία

Τμήμα Γεωγραφίας - Γ Εξάμηνο
Αβαγιάνου Αθηνά
Διάλεξη 2η

Βασικά σημεία της διάλεξης

Πως προέκυψε η πολιτισμική
γεωγραφία;
Ιστορική πορεία

1

Κλασική πολιτισμική γεωγραφία

2

Νέα γεωγραφία

3

Cultural turn

4

Σύγχρονη πολιτισμική
γεωγραφία

5

Πως φτάσαμε να
μιλάμε για
πολιτισμική
γεωγραφία;

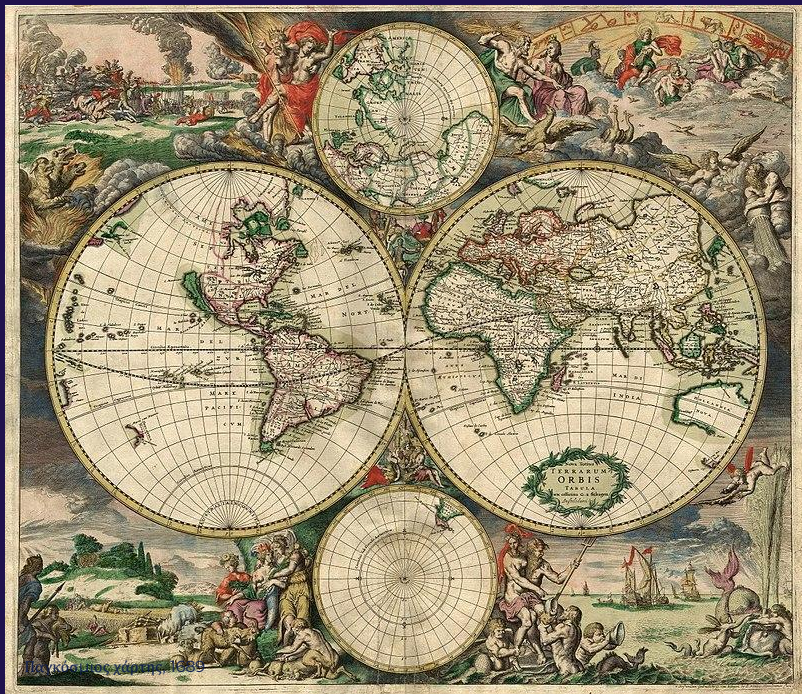

Ηρόδοτος: Περιγράφει τους λαούς με τους οποίους έρχεται σε επαφή και τις μεταξύ τους διαφορές, συνδέοντάς τες με τη γεωγραφία, το κλίμα και άλλα χαρακτηριστικά του φυσικού κόσμου

Θουκυδίδης: εξηγεί τους λόγους της κατασκευής αυτού του τοπίου, περιγράφοντας την Αττική και την Αθήνα, ενώ μιλά για τον Πελοποννησιακό πόλεμο

Στράβων: εξετάζει το μέλλον διαφορετικών πολιτισμών σε σχέση με τα ανθρωπογεωγραφικά φαινόμενα

τέλη του 19ου και στις αρχές του
20ού αιώνα, όταν η ίδια η
γεωγραφία εξελισσόταν ως
επιστημονικός κλάδος

αναπτύχθηκε ως απάντηση σε
ερωτήματα σχετικά με τον ρόλο του
ανθρώπου στην τροποποίηση της
γήινης επιφάνειας

An illustration on a dark blue background featuring four stylized human figures of diverse ethnicities and genders. They are holding a large white banner across the center. The banner contains the Greek text 'Ιστορική πορεία' in a red, serif font. The background is decorated with various colorful elements: a blue sun with orange wavy rays in the top left, a rainbow and a yellow sun in the top right, and a white circle with blue and orange wavy lines in the bottom left. There are also several brown circular shapes scattered in the bottom right corner.

Ιστορική πορεία

Ιστορική Πορεία

1920-1950

Κλασική
γεωγραφία

1950

Νέα Γεωγραφία -
Η ποσοτική
επανάσταση

1970-1990

Πολιτιστική
στροφή

2000-σήμερα

Σύγχρονη
πολιτισμική
γεωγραφία

Σημεία ταυτισμένα
με την ιστορία
και τη γεωγραφία

Κλασική Γεωγραφία

Έμφαση στις περιφερειακές μελέτες και στις μελέτες τοπίου για τη μελέτη των πολιτισμικών χαρακτηριστικών

έρευνα πεδίου - περιγραφή και ερμηνεία - μελέτη συγκεκριμένων τόπων και περιοχών, μικρών κοινωνιών, παραδοσιακών αγροτικών κοινωνιών - *πως οι πολιτιστικές ομάδες τροποποιούσαν τα τοπία τους*

Επιρροή του περιβαλλοντικού ντετερμινισμού (Friedrich Ratzel, 1844-1904): επίδραση του φυσικού περιβάλλοντος στις ανθρώπινες κοινωνίες, πως οι γεωγραφικές συνθήκες (π.χ. κλίμα, τοπογραφία) επηρεάζουν την πολιτισμική ανάπτυξη - *η γεωγραφία και το περιβάλλον διαμορφώνουν τους πολιτισμούς*

Περιφερειακή γεωγραφία (Paul Vidal de la Blache, 1845-1918): σχέση μεταξύ των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και του περιβάλλοντος - *οι άνθρωποι είναι ενεργοί παράγοντες που μπορούν να επιλέξουν από μια ποικιλία πιθανών περιβαλλοντικών αντιδράσεων*

Κλασική Γεωγραφία

Πολιτισμική πιθανοκρατία - possibilism (Sauer, 1889-1975, Σχολή Berkeley): κριτική στον περιβαλλοντικό ντετερμινισμό, *η ανθρώπινη δράση και ο πολιτισμός* καθορίζουν τελικά τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούνται οι δυνατότητες που προσφέρει το περιβάλλον, οι ανθρώπινες δραστηριότητες αφήνουν πολιτιστικά αποτυπώματα στο τοπίο, έννοια **πολιτιστικού τοπίου** (δημιουργείται από τον άνθρωπο που τροποποιεί το φυσικό περιβάλλον) και την **υπερ-οργανική έννοια του πολιτισμού** (ως κάτι διαφορετικό από τα άτομα, που διαμορφώνεται και διαμορφώνεται από τη συλλογική κοινωνική διαδικασία)

Κριτική και αλλαγή: Χαρακτηρίστηκε περιγραφική, εστιασμένη στον αγροτικό χώρο, μη επαρκώς προσαρμοσμένη στις σύγχρονες εξελίξεις των ανθρώπινων κοινωνιών (τεχνολογική πρόοδος, μηχανοποίηση της αγροτικής παραγωγής, βιομηχανοποίησης, εξέλιξη των μεταφορών και των επικοινωνιών)

Ποσοτική Επανάσταση - Νέα Γεωγραφία

«**Νέα Γεωγραφία**», **1950, ΗΠΑ**: προσπαθεί να εξηγήσει και να προβλέψει τις ανθρώπινες συμπεριφορές (χωροθέτηση και οργάνωση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων), μελετώντας τους **πόρους και τους φυσικούς περιορισμούς**
ποσοτικές αναλύσεις

γενικοί νόμοι και μοντέλα οργάνωσης του χώρου, *ανεπηρέαστα από την κουλτούρα*

αστική και οικονομική γεωγραφία

ορθολογικά, αυτόνομα, πλήρως πληροφορημένα άτομα με κύρια επιδίωξη τη μεγιστοποίηση του οφέλους τους - Homo economicus

Έως το 1960: στροφή προς τις ποσοτικές, στατιστικές και επιστημονικές μεθόδους, χρήση μαθηματικών

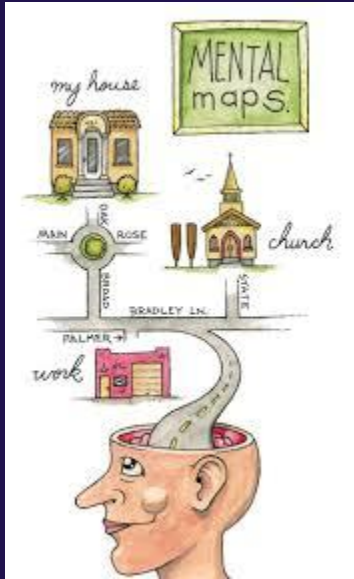
πιο χωροταξική επιστημονική προσέγγιση, δίκτυα μεταφορών, ο αστικός σχεδιασμός και η κατανομή του πληθυσμού

μειώνεται η σημασία της πολιτισμικής γεωγραφίας

Κριτική: παράβλεψη ιστορικών και κοινωνικών στοιχείων

και της αντίληψης ότι οι κοινωνίες αποτελούνται από σκεπτόμενους, και όχι ορθολογικούς ανθρώπους, στις αποφάσεις των οποίων μπαίνει η υποκειμενικότητα και το συναίσθημα

Ποσοτική Επανάσταση - Νέα Γεωγραφία κριτική

https://saylordotorg.github.io/text_essentials-of-geographic-information-systems/s05-01-spatial-thinking.html

Kenneth Boulding “The Image, Knowledge and Social Life” (1955)
ο άνθρωπος διαμορφώνει τη γνώση του για τον κόσμο μέσα από την εικόνα που φτιάχνει γι’ αυτόν, κι ας είναι συχνά αυτή η εικόνα ανακριβής και λανθασμένη

Η βιωμένη διάσταση του χώρου συνδέεται με τις αντιλήψεις και τις χωρικές αναπαραστάσεις όπως αποτυπώνονται σε ένα νέο μεθοδολογικό εργαλείο που είναι οι νοητικοί χάρτες (mental maps)

Οι κριτικές αυτές επανέφεραν τη συζήτηση στην «αξία» της κουλτούρας, διαμορφώνοντας μια περισσότερο ανθρωπιστική γεωγραφική ματιά

Cultural Turn

1980-2000: αυξανόμενο ενδιαφέρον για τις πολιτισμικές σπουδές και τις πολιτισμικές οπτικές σε όλες τις κοινωνικές επιστήμες - μεταμοντερνισμός (postmodernity)
ο λόγος - και ο επιστημονικός λόγος - εμπεριέχει υποκειμενικότητες οι οποίες είναι κατασκευασμένες από προσωπικές ιστορίες, πιστεύω και συναισθήματα, δηλαδή εμπεριέχουν κουλτούρα

αντίδραση στις ποσοτικές μεθόδους: άνοδος της ανθρωπιστικής γεωγραφίας, κατανόηση της ανθρώπινης εμπειρίας, του νοήματος και της ερμηνείας στις γεωγραφικές μελέτες

New Cultural Geography: μια προσπάθεια τυποποίησης των πολιτισμικών ερευνών στη γεωγραφία

υποκειμενικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις του πολιτισμού: ζητήματα ταυτότητας, εξουσίας και αναπαράστασης στους χώρους, πώς η φυλή, το φύλο, η σεξουαλικότητα και η τάξη διαμόρφωσαν τα πολιτιστικά τοπία διαφορετικών τόπων

Η κουλτούρα δεν αποτελεί μια πάγια κατάσταση, αλλά μια διαρκώς μεταβαλλόμενη, δημιουργική διαδικασία, η οποία εκφράζεται μέσα από το δημόσιο λόγο και τις αναπαραστάσεις, έχει συμβολική και ιδεολογική διάσταση

Cultural Turn

κριτική στα θεμέλια του ευρωπαϊκού πολιτισμού
μέσα από τις μετααποικιακές προσεγγίσεις (Edward
Said, 1978, Orientalism)

κριτική ενός ανδροκρατούμενου κόσμου όπως τον
αντιμετωπίζουν οι φεμινιστικές προσεγγίσεις

**Cosgrove, Daniels, Duncan, Jackson και
Penrose**

Yi-Fu Tuan: έμφαση στην ανθρώπινη αντίληψη και
εμπειρία των τόπων, πως αλληλεπιδρούν
συναισθηματικά και βιωματικά με το περιβάλλον τους
- έννοια της τοποφιλίας (η αγάπη για τον τόπο)
υπογράμμισε την υποκειμενική φύση του τόπου και
του πολιτισμού

Ουμανιστική & Ριζοσπαστική Γεωγραφία

Ουμανιστική Γεωγραφία: προσέγγιση της ατομικότητας και της υποκειμενικότητας που εξηγεί τον κόσμο όχι όπως είναι, αλλά όπως οι άνθρωποι τον ζουν και τον αντιλαμβάνονται (μη υλική και υποκειμενική διάσταση της κουλτούρας)

οι άνθρωποι δεν κατανοούν με ένα και μοναδικό τρόπο το περιβάλλον τους
αισθάνονται διαφορετικά για τον τόπο/ περιοχή στην οποία ζουν και τον βιώνουν με υποκειμενικό τρόπο

Ριζοσπαστική Γεωγραφία: εμπειρίες και τις χωρικές πρακτικές ομάδων και όχι ατόμων
κοινωνιολογικό περιεχόμενο κουλτούρας

μελέτη των οικονομικών μειονοτήτων που δημιουργεί το νεοφιλελεύθερο οικονομικό σύστημα
μελέτη και άλλων μειονοτήτων (φυλετικών, φύλου κτλ.), προσπάθεια να καταγγεληθούν τα
φαλλοκρατικά χαρακτηριστικά μιας πατριαρχικής κοινωνίας βασισμένης στη διάκριση λόγω φύλου
και στην οποία ο χώρος συντελεί στην αναπαραγωγή σχέσεων κυριαρχίας

William Bunge :πολιτικά δικαιώματα, μαύρη γειτονιά του Fitzgerald στο Detroit (1971)

David Harvey: ζητήματα κοινωνικής δικαιοσύνης στις πόλεις (1973)

Σύγχρονη Πολιτισμική Γεωγραφία

Παγκοσμιοποίηση και διεθνισμός (2000-σήμερα): μελέτη της παγκοσμιοποίησης, μετανάστευσης και διεθνισμού, πώς οι πολιτιστικές διαδικασίες **επηρεάζονται από παγκόσμιες δυνάμεις**, αναγνωρίζοντας παράλληλα τη σημασία των τοπικών πλαισίων

Κριτική πολιτισμική γεωγραφία: πώς οι σχέσεις εξουσίας ενσωματώνονται στις χωρικές και πολιτιστικές πρακτικές, ζητήματα **ταυτότητας, μνήμης και τοπίου** διερευνώνται σε σχέση με θέματα όπως η **μετα-αποικιοκρατία, η περιβαλλοντική δικαιοσύνη και ο αστικός χώρος** (Michel Foucault, Pierre Bourdieu)

Ψηφιακή πολιτισμική γεωγραφία: άνοδος του διαδικτύου, των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και των γεωγραφικών συστημάτων πληροφοριών (GIS), όπου οι γεωγράφοι μελετούν την **επίδραση των ψηφιακών χώρων** στις πολιτιστικές πρακτικές και στη διαμόρφωση της ταυτότητας

Υπερπόντιες διασυνδέσεις στην υφήλιο μέσω διαδικτύου

Φεμινιστική Γεωγραφία

ο μεταμοντερνισμός αποδομεί την έννοια του βιολογικού φύλου - νέες έμφυλες ταυτότητες - διαφορές βιολογικού κοινωνικού φύλου
κοινωνικές & ανθρωπιστικές επιστήμες σε ζητήματα κουλτούρας - υποκειμενικές όψεις της πραγματικότητας (λογοτεχνική θεωρία, γλωσσολογία, κοινωνιολογία, γεωγραφία)

σχέσεις μεταξύ του διαχωρισμού με βάση το φύλο (gender division) και των αντίστοιχων χωρικών διαχωρισμών

η ανάπτυξη του καπιταλισμού δημιουργεί νέες σφαίρες ανδροκρατικής εξουσίας που βασίζονται στην ιδεολογία του ορθολογισμού, η ύπαρξη του οποίου αποτελεί τον αντίποδα του «φυσικού» ή του «συγκινησιακού» που σε συμβολικό επίπεδο αποτελούν εγγενή στοιχεία του θηλυκού

πρώτο κύμα: οι άντρες και οι γυναίκες ήταν ουσιαστικά ίδιοι

δεύτερο κύμα: το φύλο - διαδεδομένο στοιχείο στην οικοδόμηση των κοινωνικών ρόλων και ευκαιριών

τρίτο κύμα: το φύλο αποτελεί κεντρικό άξονα εξουσίας και ταυτότητας, αλλά δεν μπορεί να κατανοηθεί ξεχωριστά από άλλα στοιχεία ταυτότητας, όπως είναι η φυλή, η τάξη, η εθνικότητα και η σεξουαλικότητα

Η διάκριση της επιστήμης σε υποκλάδους, δεν επαρκεί για μια σφαιρική και συνολική ερμηνεία, ανάγκη μιας πολιτισμικής ματιάς που διαπερνά όλες τις όψεις της ανθρώπινης δράσης

Doreen Massey, Gilian Rose, Linda MacDowell

Παραδείγματα στην
τέχνη

Orientalism

Jean-Léon Gérôme, *The Snake Charmer*, c. 1879. Clark Art Institute.

Edward Said (1978)
μια κριτική μελέτη της δυτικής
αντίληψης για το «εξωτικό» και πιο
συγκεκριμένα για την Ανατολή

η Δύση ανέπτυξε συστηματικά την
ιδέα ότι η δυτική κοινωνία είναι
ορθολογική, και ανώτερη, σε σχέση
με άλλες κοινωνίες εκτός της
Δύσης, εθελοτυφλώντας συχνά
μπροστά στα λάθη και τα αδιέξοδα
του δυτικού πολιτισμικού και
οικονομικού μοντέλου

Orientalism

<https://www.guarcholga.es/the-influence-of-orientalism-in-art/>

Ο Οριενταλισμός στην τέχνη αναπτύχθηκε στη Βρετανία κατά τη Βικτωριανή εποχή και αντίστοιχα στη Γαλλία την ίδια εποχή

Société des Peintres Orientalistes Français (Εταιρεία Οριενταλιστών Γάλλων Ζωγράφων)- 1893: ευκαιρία σε καλλιτέχνες να ταξιδέψουν στην Ανατολή και να δημιουργήσουν (κοινές εκθέσεις Τέχνης) - διάδοση της αποικιοκρατίας στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική

«Η Τρικυμία» του Σαίξπηρ (1610-1611)

Επαφή Ευρωπαίων με ιθαγενείς πληθυσμούς -“άγριο” - μέσα από ταξίδια ανακαλύψεων
ο άγριος συνδέθηκε με τα τέρατα του Μεσαίωνα - ανθρώπινα και ζωώδη χαρακτηριστικά, και κάποιες ιδιότητες των Δαιμόνων

Caliban: μισός άνθρωπος, μισός ζώο, μοναδικός ιθαγενής ενός νησιού, το αντίθετο του πολιτισμένου ανθρώπου, που φαίνεται να είναι και ανεπίδεκτος εκπαίδευσης

Prospero: Δούκας του Μιλάνου-μάγος, αφού χάνει τον θρόνο του, καταλήγει σε ένα ερημονήσι μαζί με τη μικρή του κόρη

Ο γίνεται υπηρέτης του ιδίου και της κόρης του, ο οποίος συμπεριφέρεται χυδαία στο αφεντικό του, που θέλει να τον εκπολιτίσει

Ο Σαίξπηρ και η ευρωπαϊκή λογοτεχνία εξήχθησαν στις αποικίες στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κυριαρχίας, αλλά από την άλλη πλευρά, το γεγονός αυτό επέτρεψε στους αποικισμένους να δημιουργήσουν τη δική τους ανάγνωση των έργων του Σαίξπηρ με τρόπους που σχετίζονταν με τις δικές τους κοινωνικές συνθήκες

Μετα-αποικιακές αναγνώσεις

κινήματα αποαποικιοποίησης των δεκαετιών του 1960 και του 1970 στην Αφρική, την Καραϊβική και τη Λατινική Αμερική

αντιμετωπίζει ζητήματα φυλετικής ταυτότητας και ισότητας, καθώς και της ισότητας των φύλων

- πώς τα έργα του Σαίξπηρ σχετίζονται με τους κοινωνικούς κώδικες και τις συμβάσεις με τις οποίες οι πρώτοι σύγχρονοι Ευρωπαίοι καθόρισαν τους μη ευρωπαϊκούς και μη χριστιανούς ανθρώπους και φυλές που συνάντησαν
- πιο πρόσφατη ιστορία της πρόσληψης του σαιξπηρικού δράματος σε μη δυτικές κοινωνίες και περιβάλλοντα – στην Αφρική, την Ινδία, την Καραϊβική και τη Λατινική Αμερική

με την έλευση της εθνικής απελευθέρωσης των μη ευρωπαϊκών φυλών, ο Caliban απεικονίζεται ως ένα προκλητικό υποκείμενο που αντιστάθηκε στην ευρωπαϊκή κυριαρχία ή απλά έστω ως ενσάρκωση κάθε καταπιεσμένης ομάδας (Césaire)

Τρικυμία ως αλληγορία είτε της απελευθέρωσης του Caliban είτε του αποικιακού πατερναλισμού του Prospero
μετα-αποικιακές αναγνώσεις του έργου στον αναπτυσσόμενο κόσμο - δεν πρόκειται για ένα ιστορικά «αθώο» κείμενο, ανεπηρέαστο από μεταγενέστερες ιστορικές αναγνώσεις

Θέματα εργασίας

Προτεινόμενα θέματα

1. Η γεωγραφία του κυβερνοχώρου και μέσα και δίκτυα επικοινωνίας διαχρονικά
2. Σύλληψη και έκφραση της Ελληνικότητας στην λογοτεχνία/ εικαστικές τέχνες
3. Πολυπολιτισμικότητα και μειονότητες στη σύγχρονη Ευρώπη
4. Γλωσσικός εκφυλισμός ή γλωσσική δημοκρατία; Γεωγραφικοί προβληματισμοί
5. Αντίληψη του χώρου και ταυτότητες τόπων μέσα από τον τουρισμό
6. Χαρτογράφηση της ποιότητας ζωής στην Ελλάδα
7. Εθνική ταυτότητα και μετανάστευση: η περίπτωση της Ελληνικής διασποράς
8. Πολιτισμικός ιμπεριαλισμός και καταναλωτισμός: ο νέος παγκόσμιος πολιτισμός
9. Η γεωγραφία του φύλου/ οικογένειας και ταυτότητας στη σύγχρονη Ελλάδα
10. Η γεωγραφία του ρατσισμού και της ξενοφοβίας στην Ελλάδα
11. Η εικόνα του Αιγαίου/ Ελλάδας μέσα από τα ΜΜΕ/ τον Τύπο/ τη Διαφήμιση
12. Η θεώρηση του χώρου διαπολιτισμικά και ιστορικά
13. Η πολιτισμική γεωγραφία και ιστορία της ανθρώπινης τεχνολογίας
14. Γεωγραφία φυλών, θρησκειών και γλωσσών και εθνικοτήτων/ εθνοτήτων
15. Γεωγραφίες της μουσικής και του χορού
16. Πολιτισμικές παράμετροι της παγκόσμιας τρομοκρατίας
17. Νέες τεχνολογίες επικοινωνίας και πληροφόρησης και κοινωνικά δίκτυα
18. Γεωγραφίες της τροφής και των διατροφικών συνηθειών

Οδηγίες για την εργασία

Μετά την επιλογή ενός από τα παραπάνω ή άλλου θέματος ως **ομαδική εργασία (2-4 άτομα ανά ομάδα)**, οι φοιτητές/τριες είναι υπεύθυνοι/ες για τον σχεδιασμό της έρευνάς τους με την καθοδήγηση της διδάσκουσας. Θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να υπάρχει ενημέρωση και καθοδήγηση σχετικά με την πορεία της εργασίας. Η εποπτεία αυτή είναι απαραίτητη διότι οι σκοποί και η μεθοδολογία θα διαφέρουν από θέμα σε θέμα. Πηγές, εκτός από το υλικό των διαλέξεων και των συγγραμμάτων που είναι διαθέσιμα στο e-class, υπάρχουν και στην Δημοτική Βιβλιοθήκη Μυτιλήνης και στην Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Αιγαίου. **Οι εργασίες θα πρέπει να έχουν οπωσδήποτε παραδοθεί μια εβδομάδα πριν την ημέρα της εξαμηνιαίας εξέτασης του μαθήματος και ισχύουν μόνο για το εξάμηνο στο οποίο είναι εγγεγραμμένοι/ες οι φοιτητές/τριες.** Ο βαθμός της εργασίας ισχύει και για την εξεταστική Σεπτεμβρίου 2025. Αντιπροσωπεύουν το 40% του τελικού βαθμού, από το οποίο το 25% αντιπροσωπεύει το γραπτό μέρος της εργασίας και το 15% την παρουσίασή του στην τάξη **ΚΑΙ** τη συμμετοχή στη συζήτηση γενικά για τις φοιτητικές εργασίες στην ώρα των ασκήσεων. **Θα πρέπει, λοιπόν, ΟΛΕΣ οι φοιτητικές παρουσιάσεις να συνοδεύονται από ερωτήσεις για συζήτηση μέσα στην τάξη και από βιβλιογραφία.**